

A STUDY OF GUNSHOT WOUNDS ASSOCIATED WITH COMMUNIST EXECUTIONS OF THE CURSED SOLDIERS: A MEDICAL AND HISTORICAL ANALYSIS OF MATERIALS FROM THE DEPARTMENT OF FORENSIC MEDICINE IN KRAKÓW

Anna KACZMARSKA¹ , Piotr JUDA¹ , Łukasz WÓJCIK¹ , Patrycja Kłaptocz¹ , Katarzyna ŁUKOŚ-KARCZ¹ , Dawid PAJOR¹ , Milena NOWAK¹ , Tomasz KONOPKA²

¹ *Students' Scientific Group of Forensic Medicine, Jagiellonian University Medical College, Kraków, Poland*

² *Department of Forensic Medicine, Jagiellonian University Medical College, Kraków, Poland*

Abstract

Introduction: According to the document from 1946, the execution of a person sentenced to death by shooting was to consist of firing into the heart of the convict. Based on these guidelines, during forensic examination of the exhumed bone remains, several gunshot injuries to the torso (especially to the chest) should be expected. However, most of the bodies of the cursed soldiers analyzed in the Department of Forensic Medicine in Kraków contained bullet holes in the bones of the skull.

Aim of the study: The study aimed to characterize and reconstruct the gunshot wounds of cursed soldiers and to compare them with the protocol describing death penalty or other documents produced by Polish communistic state institutions.

Material and methods: Retrospective analysis of autopsy protocols of cursed soldiers from the Department of Forensic Medicine in Cracow in the years 2017–2020 was conducted. After finding cases with gunshot wounds, we further analyzed the bullet inlet and outlet.

Results: After excluding subjects that did not meet our requirements, we obtained 28 cases in total. Based on the number of gunshot wounds to the head, we documented 11 skulls with a single, 6 with two, and 3 with four or five gunshot wounds. In 8 cases, the exact bullet pathway couldn't be established. We also searched for remains with injuries in other locations, and so we documented cases with additional gunshot wounds in the area of the scapula, pelvis, ribs, tibia, and humerus.

Conclusions: In most cases, the deaths of cursed soldiers were due to craniocerebral injuries sustained by gunshots. Based on the reconstruction of the bullet track, the majority of skulls had an inlet in the area of the occipital bone, which indicates that the death penalty executors did not comply with the guidelines for its execution. This study may be used in further research in the field of forensic anthropology on the bodies of cursed soldiers exhumed.

Keywords

Cursed soldiers; Gunshot wounds; Bullets track; Forensic medicine; History of medicine.

Received 20 May 2024; accepted 18 September 2024

Introduction

The end of the Second World War was a pivotal moment in history, especially for the countries of Central and Eastern Europe. Like other nations, Poles

found themselves at the threshold of a power shift and yet another rebalancing of the political and military scene. The end of the Nazi occupation was followed by the socialist transformation. Although the superficially-regained independence would enkindle the

nation's faith in its own sovereignty, this faith was quickly betrayed. After all, the core of the communist ideology was to subjugate nation-states and to impose its own paradigm on them [1].

The term 'cursed soldiers' (or 'indomitable soldiers') refers to members of the second conspiracy of 1944–1956. Germany's defeat and the end of the war in Europe in May 1945 did not mean the restoration of a sovereign Poland, which is what most of the conspiracy members had been fighting for since September 1939. The occupation of Poland by the Red Army, as well as the Big Three conference (Churchill, Roosevelt and Stalin) in Yalta in February 1945, as a result of which Poland lost half of its pre-war territory (east of the Bug River), and the gradual seizure of power by the Polish-speaking communist supporters of Moscow dispelled any lingering hopes of the country regaining independence; instead, a new Soviet occupation began. It is estimated that between 1944 and 1956, the total number of members of all resistance organisations and groups (both military and civilian) reached 120–180 thousand. Some of these people were members of the Home Army (primarily the 'Freedom and Independence' Association, Underground Polish Army and the Home Army Resistance Movement), which was disbanded in January 1945. Others were associated with the national underground resistance (National Military Union and the National Armed Forces) or with one of the many local underground organisations and unaffiliated military forces [2].

Although the anti-communist partisans, who were also called the 'indomitable' (in Polish: *niezłomni*), were the most active in 1944–1956, their last member, Józef Franczak, died a hero's death many years later, in 1963. He was fatally shot in a manhunt and decapitated posthumously by a prosecutorial order. He was then buried, as were his comrades-in-arms, in a mass nameless grave without due honours [3, 4]. Today, historians refer to the anti-communist partisans as the 'cursed soldiers' (in Polish: *żołnierze wyklęci*), because they were marginalised for several decades (until the end of the Polish People's Republic in 1989), and their history distorted by communist propaganda. The truth about their fight was twisted or not spoken about at best, and the partisans themselves were left to be forgotten. The communists did not stop at physically eliminating part of the cursed soldiers (over 8,000 died in combat; about 5,000 were sentenced to death, with more than half of these sentences enforced; and over 20,000 died in prison due to torture, diseases and hard labour) [5]; they also set out to destroy their reputation. Specifically, the communists portrayed the

indomitable cursed soldiers as 'bandits', 'reactionaries', 'traitors' and 'fascists'.

The underground activities of the cursed soldiers forced the government of the Polish People's Republic in 1946 to develop detailed guidelines for their execution, titled 'Instructions on the performance of death sentences' (in Polish: *Okólnik w sprawie wykonywania wyroków śmierci*). According to the guidelines, death sentences were to be performed by shooting the condemned to death by a firing squad or by hanging, although the former method was preferred [6, 7, 8]. Although the guidelines were direct and precise, the location and nature of the injuries examined in the studies published to date clearly indicate that these regulations were often ignored, and defenceless prisoners were bestially murdered [9].

Study material and methodology

A retrospective analysis was conducted based on autopsy protocols of members of the anti-communist underground resistance, available at the Department of Forensic Medicine in Kraków, Poland. The analysis encompassed all the autopsy protocols from 2017–2020. The cases were selected by two independent persons. The selection results were similar. All 31 of the initially identified cases were male. Of these, 28 were selected for a further analysis, while the remaining 3 were excluded due to the fact that the remains found in a bag during the exhumation belonged to three different persons. Data characterising the injuries was developed (based on the morphological traits of the bones) and gunshot wounds in the bones of the skeleton were assessed for their mechanism of origin. Furthermore, the legal and historical literature on the topic was reviewed, and the bullet trajectories were presented graphically based on the available protocols and photographs taken during the autopsies, which were stored at the Department of Forensic Medicine of the Collegium Medicum of the Jagiellonian University in Kraków.

The aim of this study is to characterise the gunshot wounds sustained by the cursed soldiers during their execution and to conduct a statistical analysis of the data, establish the mechanisms of death along with their graphical reconstruction and to assess the collected materials in the context of the legal acts and historical background of the analysed period, with a particular focus on the guidelines for death penalties that were in force at the time.

Origins of the persecutions of the cursed soldiers from a legal and historical perspective

The beginnings of the Polish underground resistance date back as far as the Second World War, when the first partisan groups sabotaged the Nazis controlling the General Government and other areas seized by the Reich. The activities of the Home Army, some members of which would later become the cursed soldiers, forced the Nazi authorities to develop special lists of persons wanted for posing a threat to the new government. One such document was the 'Special Prosecution Book – Poland' (in German: *Sonderfahndungsbuch Polen*), which was used to punish those who resisted the German occupiers [10]. Historians Zbigniew Nawrocki and Jerzy Kulak pointed out that the communist authorities took over the documents created by the Nazis and the intelligence network investigating the underground resistance in order to more effectively suppress the cursed soldiers, which ultimately led to their final disbandment in 1963 with the death of Józef Franczak [3, 4, 11].

The communist authorities introduced counter-partisan measures immediately after their invasion of Poland although, according to Janusz Kurtyka, the first intelligence operations of the NKVD against the Polish resistance took place even before the communists seized power; for example in the areas of Poland belonging to the General Government [11]. In July 1944, with the take-over of Poland by the communists, the first documents related to the partisans were presented. These were a decree subjugating military organisations to the new government and an ordinance of the Head of the Department of Public Safety at the Polish Committee of National Liberation calling on the population to turn in their weapons [12]. Next, on 24 August, the underground military organisations operating on the liberated territories were delegalised [13]. In 1944, the communist government issued a document concerning the enemies of the new state, titled 'Decree of the Polish Committee of National Liberation on State protection' (in Polish: *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o ochronie Państwa*) [14]. The aforementioned documents officially delegalised all partisan organisations in Poland, while the latter document sentenced the members of these organisations to imprisonment or death. These sentences were approved by Karol Świerczewski and Michał Rola-Żymierski [15]. The date of entry into force of the Decree on State protection can be considered as the official start of the persecution of the heroic people who we honour today for their sacrifice in the struggle to achieve a truly independent Poland. The later legal

acts amended and added more details to the provisions concerning resistance organisations [16, 17].

Furthermore, the Ministry of Public Security (MPS) was established, led by Stanisław Radkiewicz. The first departments of the MPS began their operations even before the decree on state protection was issued in 1944 as the Department of Public Security under the Polish Committee of National Liberation. However, the official date of establishment of the MPS is considered to be January 1st, 1945 [18, 19]. The MPS issued many documents regulating various aspects of the activities of security services with respect to the partisans, who were at the time called 'bandits', 'traitors', 'fascists' or 'reactionaries' [20]. In the summer of 1945, the 9th circular was published titled 'On carrying out the operation to eliminate bands' (in Polish: *O przeprowadzeniu akcji likwidacji band*), which authorised executions on the spot, without a trial, of 'bandits and saboteurs caught brandishing weapons' [12, 21]. The MPS issued other documents in the form of ordinances addressing the abuse of detainees by officers, including regular beatings and imprisonment. These ordinances also regulated the handling of persons found to support the 'bandit' organisations [21]. Lastly, in 1946, a draft document appeared describing the correct execution methods of prisoners (albeit the first such guidelines had been published as early as in 1945) [6]. This draft document addressed the performance of death sentences by public security officers. However, according to the studies quoted in the document, the officers often committed illegal murders that had nothing in common with the legally accepted procedures [6, 9, 22].

It is important to note that some historians, such as Jarosław Tuliszcza, PhD, have suggested that establishment of the MPS, formerly the Office of Public Security (OPS), by the provisional government was illegal, and as a result, any legal acts issued by the MPS could be disputed, which in turn directly indicated the criminal nature of the actions taken by the Polish authorities against the cursed soldiers [18]. Regardless of whether the legality of the establishment of the OPS and later the MPS can be questioned [18], there is no doubt that the laws issued by the institution at the time overtly stigmatised the underground independence organisations [12, 14, 16, 17]. The laconic nature of the documents, combined with the aggression displayed by the strictly selected agents with a fondness for violence, encouraged an arbitrary approach among the officers, which led to regular violations of the enforcement protocols and other officially endorsed procedures [6, 9, 22]. The agents' treatment of the prisoners was far from civilised, and the cursed soldiers were without

a doubt considered to be political prisoners. The central decrees and laws endorsing the persecutions only added to the plight of the cursed soldiers [12, 13, 14, 16, 17, 23].

Results and empirical analysis

A forensic analysis of 28 bodies showed that in 24 cases, the cause of death was craniocerebral trauma. Single gunshot wounds to the head were observed in 11 skulls, while two wounds were observed in 6 skulls, and more than two in 3 skulls. In 7 cases, no gunshot wounds to the skull were found, and in 1 case, multiple injuries suggested that the cause of death was an explosion. Twenty-six cases included both an entry and an exit wound, whereas six entry wounds were not coupled with an exit wound. In total, 32 entry wounds were found, located predominantly in the occipital bone (18), followed by the temporal bone (5), parietal bone (3), frontal bone (3), cervical spine (2) and the nasal bone (1). The most common location of the exit wound was the facial region (9), orbit (6), temporal bone (4) and the frontal bone (3). Single exit wounds were found in the parietal bone, occipital bone, nasal bone and mandible, for a total of 26 sites.

Figure 1 shows a graphical representation of the sites of the entry and exit wounds in the skulls of the victims.

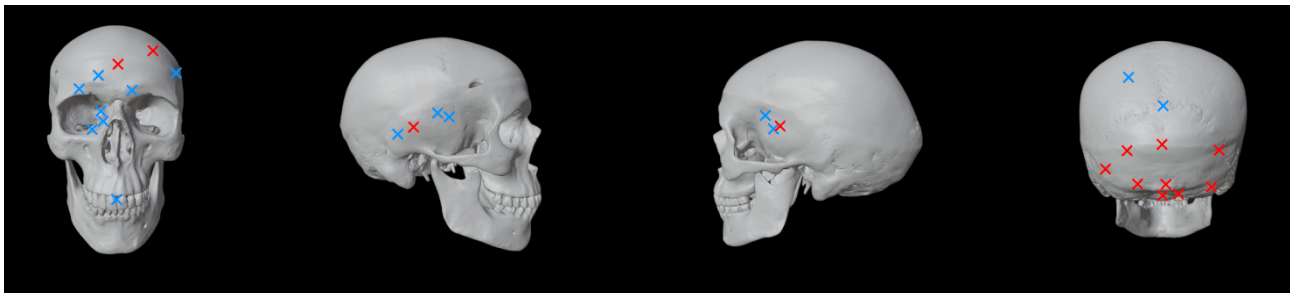

Figure 1. Graphic reconstruction of the locations of the entry and exit wounds of the cranial bones (the reconstruction excludes cases 944 and 952 due to inability to determine the nature of the wound and the inlets of cases 941 and 1011-2 due to their extracranial location).

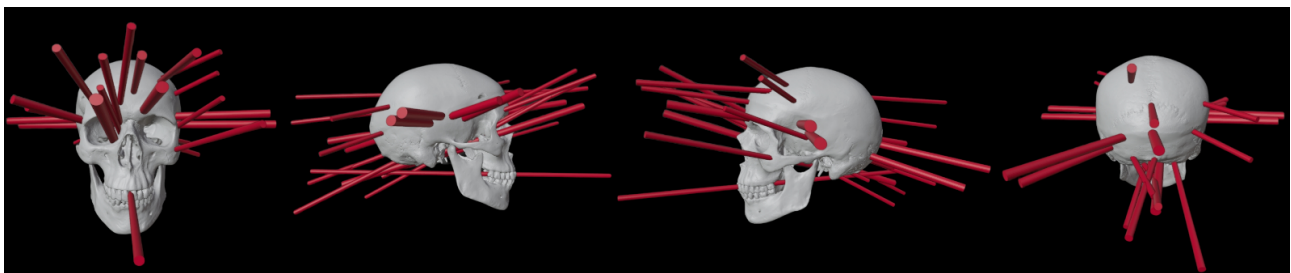

Figure 2. Graphical reconstruction of bullet flight paths in the skull bones of the victims.

Table 1
Gunshots characteristic

Additional gunshot wounds		Head shots	
Pelvis	3	None	8
Shoulder	17	Single shot to the head	11
Ribs	5	Two shots to the head	6
Tibia	3	>Two shots to the head	3
Humerus	3		

Many gunshot wounds were also found in other areas of the body. The most common site of the gunshot wounds was the scapula (17), followed by the ribs (5), while 3 cases displayed gunshots to the pelvis, tibia and humerus. Gunshot wounds on the left side of the chest were only observed in four of the analysed skeletons, which indicated that in these four cases, the death penalty likely followed the aforementioned execution protocol. The trajectories of the bullets were also reconstructed graphically. Injuries were found in the occipital lobe (18), frontal lobe (3), parietal lobe (3) and the temporal lobe (5).

Figure 2 presents the graphical reconstruction of the bullet trajectories in the skulls of the analysed victims.

The calibre and types of bullets and firearms could not be assessed due to an unsatisfactory preservation of the exhumed skeletons. Furthermore, the medical

documentation stored at the Department of Forensic Medicine lacked information about any bullets or bullet shells found in the graves. Consequently, the authors of this study did not attempt a more detailed analysis of the tools used to murder the cursed soldiers.

Discussion

The extermination of the Polish military elite, initiated by the Soviets in 1940 in Katyn, continued throughout the Polish People's Republic over a period of several decades. The communists' fear of the influence of Polish resistance organisations that opposed the new, Moscow-dependent government drove them to attempt to eliminate all the people associated with these organisations.

Every murder victim analysed in this publication was found to be male (100%). These findings differ slightly from the those of a study conducted by researchers from Wrocław, in which men and women made up 92.82% and 7.18% of all cases, respectively [24].

An assessment of the skull injuries for features of the entry and exit wounds revealed the gunshot canals. A majority of the shots were fired into the occipital region (62.07% of skull injuries). This data matches the results of other analyses of executions carried out by firing squads at the time. A study conducted at the Osobowice Cemetery in Wrocław aimed at reconstructing the methods of execution by firing squads performed in 1949–1954 showed that at in at least 74% of cases, one of the shots was fired into the victim's occipital region or the posterior parietal regions. Similar results were obtained during the exhumations of Polish officers in Kharkiv and Katyn, and at the Łódź-Brus military firing ground. Specifically, seventy-three percent of the bodies exhumed in Kharkiv and seventy-six of those exhumed in Katyn showed entry wounds in the occipital bone [9].

The analysis of wounds in the skull conducted in this study yielded similar results to those reported in the literature. Notably, the entry wounds found on the bodies were usually round or oval, whereas the exit wounds were more diverse in shape or more irregular than the entry wounds. This data directly matches that of the gunshot wounds in the skull characterised by Gérald Quatrehomme [25]. Exit wounds are usually smaller than entry wounds, but there are instances in which the opposite is true. An entry wound can be smaller than an exit wound if the shot is fired from a contact or point-blank range, or through an object. It is worth noting that gunshot wounds involve both

primary radial fractures and secondary circular fractures. The latter result from an increased intracranial pressure and a deformation of the skull. Gunshots may also cause satellite fractures, usually located in the region of the anterior cranial fossa [26].

Another important consideration is that the bullets did not penetrate the skull and become lodged inside it in any of the analysed cases. These findings match an analysis published in 2003, in which a bullet lodged itself in the subject's brain tissue in only 2 of 15 cases [27]. It should be pointed out that some bullets may have been moved or left unfound during the exhumations of the cursed soldiers. Furthermore, establishing the location of the bullets inside the brain tissue may have been difficult due to advanced post-mortem changes or the preservation of the bones only [28].

In light of this information, the authors of this study reviewed the classifications and potential hypotheses for the mechanisms of the gunshot injuries that may have been present in the analysed skeletons. A publication from 2016 distinguishes four types of injury: I – head injury with an unrelated skull fracture; II – skull fracture without penetration of the dura mater; III – complex skull fracture with penetration of the dura mater and a resulting brain parenchyma; IV – Type III wounds with additional trauma, such as penetration of the ventricle, fracture of the orbit or sinus, damage to the sinus of the dura mater or intracerebral haematoma [29]. In addition, Type III is divided into three subgroups: a – penetrating wound without an embedded bullet; b – penetrating wound with a bullet embedded in the brain parenchyma; and c – perforated wound without an embedded bullet. The presence of 32 entry wounds and 26 exit wounds led us to the conclusion that the most common type of injury was Type IIIa (gunshot wound without an embedded bullet), IIIb (penetrating wound with an embedded bullet that was not found during the exhumation or was dislocated due to postmortem changes) [28] and Type IV associated with the presence of extensive fractures in some of the examined skulls.

The specific structure of the skull, which forms what can be thought of as an enclosed skeletal box, means that gunshot wounds to the head have unique characteristics, because the bullet becomes deformed as it moves through the bone. This changes its trajectory and increases the damage (internal ricochets). Bullet deformations enlarge the wound canal and the temporary gunshot cavity. The intracranial pressure increases, as a result of which brain structures located between the temporary gunshot cavity and the skull are forcefully pushed against them [26]. Although this study only analysed bone materials, a review of the

forensic literature allows for the hypothesis that fatal gunshot injuries in the head may include severe trauma of the brain structures, such as the occipital, temporal, parietal and frontal lobes.

According to the aforementioned circular, the execution was to be performed by a firing squad shooting the convict in the heart. If after the shots, a physician determined that the convict was still alive, the squad commander was to shoot him in the temple with a small arm [7, 8, 30, 31]. The data available at the Department of Forensic Medicine in Kraków did not allow for a precise identification of the calibres and types of bullet or firearms. However, the data provided by the Institute of National Memory and information about the munitions by Eastern Bloc states suggest that the executions were usually performed with Mosin rifles, which at the time were used by the Polish People's Army and other security corps. The Mosin rifles were Soviet-made weapons, widely distributed in Eastern Bloc states. In terms of small arms, the executioners most likely used TT pistols (Tokarevs), which were also a standard firearm among communist services [32].

The analysed material showed that only some of the soldiers sustained wounds indicative of a shot fired into the chest, i.e. injuries to the ribs, sternum, shoulder bones or shoulder blades. There are two possible explanations for these findings. Firstly, a shot fired into the chest may have left no trace in the analysed material. Because only the bones were preserved, it is impossible to accurately determine the trajectories of the bullets and the damage to soft tissues that they caused. Secondly, the executioners may not have followed the instructions provided in the circular. The discrepancy between the official procedure and the actual manner

in which the executions were carried out may be confirmed by the accounts of the soldiers, as well as by a document issued by the Head of the Department of Justice Services of the Ministry of Defence and Chief Military Prosecutor, Colonel Henryk Holder. In the document, Holder underlined that the 'death penalty is in many cases carried out in highly inappropriate conditions that disrespect the gravity of the act (...), sentences are often carried out in prisons, virtually in front of other inmates (...) by a sudden shot, frequently to the back of the convict's neck; the body is buried nearby' [7]. As this quote suggests, neither the execution nor the burial followed the published guidelines. The official procedure required the prison staff to place the body in a coffin and transport it to the prison mortuary [8, 30], to be buried the following day at a local cemetery [30]. Furthermore, an act from 1949 allowed the body to be handed over to the family, with permission from the Chief of the Voivodeship Office of Public Safety, after a consultation with a prosecutor or a science and research centre. In this case, it was sufficient to obtain permission from the Chief of the Imprisonment Department at the Voivodeship Office of Public Safety [6]. A comparison between the above information and the findings from this study indicates that officers of the security service did not follow the legally binding guidelines. The bodies of the murdered persons were found in unmarked, random graves in different parts of cemeteries, often mixed up with animal bones. Furthermore, they were not placed in coffins, and they were with absolute certainty not handed over to the families. This fact should come as no surprise, given that many instances of imprisonment and execution deviated significantly from any legal or social norms.

Table 2
Detailed guidelines for execution drawn up by the Ministry of Public Security

Execution phase		Characteristics of the execution phase
1°	Preparation of execution	The execution platoon, consisting of a minimum of four people and a commander, was responsible for carrying out the punishment. Also present at the execution were the prosecutor, the head of the prison, the doctor and the clergyman (at the request of the accused) [7, 31, 33]. Execution was to take place between 0 and 5 am [7, 31]. Before the execution, prison servants would bring the accused from the prison cell to the place of execution. The hands, tied with a cord in the back, were fastened to a post [8]. The condemned man's eyes were covered with a white blindfold. In the meantime, the execution platoon, consisting of at least four men and a commander, would line up at least 10 meters in front of the condemned man [6–8, 31, 32].
2°	Proper execution	After the reading of the sentence by the prosecutor, the commander issued the following commands: 'boil the gun', 'aim', 'pile' [8, 31, 32]. Then shots were fired into the heart. The doctor's task was to officially declare death. In a situation where the convict was alive after the salvo was fired, the platoon commander should fire a small arms shot at his temple [7, 8, 31, 32].
3°	Post-execution proceedings	After the execution, the prison staff placed the corpse in a coffin and moved it to the prison morgue [8, 31]. The body had to be buried the following day in the local cemetery [31].

Table 3
Cases characteristic

Serial number	Year	Section number	Graveyard location	Forensic description	Additional annotations	Graphical reconstruction made
1	2017	927	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • Only a small part of the skull could be examined, and a closer determination of the mechanism of injury is not possible. • Such an injury could have been, among other things, a gunshot wound. 	<ul style="list-style-type: none"> • Crime against humanity. • Security Office in Nowy Targ and Kraków. 	✗
2		934	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The death was due to craniocerebral injuries sustained as a result of gunshot wounds. • The entrance was on the occipital bone and the exit was in the region of the the left orbital region. 		✓
3		935	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The death was due to craniocerebral injuries sustained as a result of gunshot wounds. • The two entry holes were located on the occipital bone, both exits were on the right side of the head vault, the channels of both gunshot wounds passed from behind, obliquely to the right and forwards. • The fracture of the left humerus, was from a severe trauma and the absence of some of the fragments suggests that it was a gunshot injury. 		✓✓
4		941	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The death was due to craniocerebral injuries sustained as a result of a gunshot wound. • The inlet was located in the upper neck, within the second vertebra, the canal drilled obliquely upwards and forwards, entering the skull through the great occipital foramen, the outlet was located within the right orbit. • The fracture of the nasal bone was caused by the action of a hard, blunt, high force instrument, a long time before death, at least 2 months. 		✓
5		942	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The death was due to craniocerebral injuries sustained as a result of a gunshot wound. • The entry was on the occipital bone and the exit was in the upper left frontal region. 		✓
6		952	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • Death occurred as a result of injuries sustained from gunshot wounds. • The person had suffered at least six gunshot wounds to the head and chest – the presence of gunshot holes and numerous rib fractures. 		✓
7	2018	467-1	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The signs of four gunshot wounds were found, the first three of which have inlets on the occipital bone scales and outlets in the middle part of the craniofacial region. • Only one hole of an exit was found. 	<ul style="list-style-type: none"> • Military District Court in Kraków of 31.08.1951. 	✓
8		467-2	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> • The entry is located low in the occipital region and the outlet above the root of the nose. • The presence of gunshot injuries allows it to be assumed that the cause of death. 	<ul style="list-style-type: none"> • Military District Court in Kraków of 31.08.1951. 	✗
9		523	Kielce, Roman Catholic Cemetery 'Piaski'	<ul style="list-style-type: none"> • The existence of gunshot injuries can be ruled out on the skull bones, despite their considerable fragmentation. 	<ul style="list-style-type: none"> • Military District Court in Kielce of 11.06.1952. 	✗
10		524	Kielce, Roman Catholic Cemetery 'Piaski'	<ul style="list-style-type: none"> • The existence of gunshot injuries can be ruled out on the skull bones, despite their considerable fragmentation. 	<ul style="list-style-type: none"> • Military District Court in Kielce of 11.06.1952. 	✗

Serial number	Year	Section number	Graveyard location	Forensic description	Additional annotations	Graphical reconstruction made
11	2018	913	Cemetery Nowy Targ	<ul style="list-style-type: none"> The autopsy indicates that the cause of death was a gunshot wound to the head. The gunshot channel passed from the right temporal scales to the left, directed from the back and bottom slightly forward and upwards. 	Searching for cursed soldiers, Nowy Targ – soldier killed during ambush.	✓
12		918	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> The skull bone fractures caused by gunshot. The entry was located on the face, in the middle of the forehead, the exit on the back of the head. In addition, the person suffered a second gunshot wound to the mandible on the right side. 		✓ *
13		920	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> Skull bone fractures caused by gunshot. The entry was located low on the occipital, the exit in the right eye socket. 	• Repression for activities in independence organisations of 20.10.1948.	✓
14		921	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> Skull bone fractures caused by gunshot. The entry was located at the border of the neck and occiput, the outlet in the left eye socket. 		✓
15		924	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> The gunshot wound to the head at close range. Certainly, this person did not suffer the typical occipital shot in those cases. 		✗
16		925	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> The injuries from two gunshots were found. A gunshot wound to the right pelvic bone was demonstrated. Two entry wounds each on the occipital bone, outlet wounds on the facial part. 		✗
17		925a	Kraków, Rakowicki Cemetery	<ul style="list-style-type: none"> The injuries from two gunshots were found. Examination of the remaining bones further revealed a gunshot wound to the right pelvic bone. 	• Following the Military District Court in Kraków.	✓✓
18		926	—	<ul style="list-style-type: none"> Presence of two gunshot wounds. The wound in the left scapula, right humerus, one rib and right tibia. 		✗
19		927	—	<ul style="list-style-type: none"> Presence of gunshot injuries. Entry wound on the right temporal bone, exit hole on the left side of the face. Presence of gunshot injuries to the left scapula, right humerus, one rib and right tibia. 	• Repression for activities in independence organisations of 20.10.1948.	✗
20		927a	—	<ul style="list-style-type: none"> Presence of injuries caused by five gunshot wounds. Gunshot wounds to the left scapula, right humerus, one rib and right tibia were shown. 		✗
21	2019	656	Historical Parish Cemetery in Brzesko	<ul style="list-style-type: none"> None of the fractures are gunshots wounds. 	• Repression for activities in independence organisations of 28.12.1948.	✗
22		674	Leskowiec hill top; forest plot, Targoszów	<ul style="list-style-type: none"> The cause of death was craniocerebral injury, caused by gunshot wound. There is a wound on the skull corresponding to the point of entry of the bullet, the point of exit cannot be clearly established. 	Shot in October 1946 in the area of the Leskowiec hill.	✗
23		816	Rycerka Górna	<ul style="list-style-type: none"> Fragmented skull (<i>perimortem</i>). The injuries as a result of massive multi-organ trauma and, in wartime conditions, as a result of gunshot or explosion. 	20.09.1945 in Rycerka Górna.	✗

Serial number	Year	Section number	Graveyard location	Forensic description	Additional annotations	Graphical reconstruction made
24	2019	1009-1	—	• Entry wound located in upper occipital region, exit within cavity involving right side of face – deceased as a result of gunshot wound.		✗
25		1009-2	—	• First gunshot wound was located in the craniofacial region. The exit was in the occipital region on the right side. The second had an inlet low on the occipital region on the left side, the exit was within the left temple.		✓
26		1011-1	—	• Cause of death was gunshot wound, entry low on occiput and exit within the right eye socket.		✓
27		1011-2	—	• Cause of death was injury to the cervical spine (most likely as a result of gunshot wound, entry high on the nape (neck), exit within the mouth.		✓
28	2020	944	Kraków, Rakowicki Cemetery	• Fractures fissures and bone defects were found on the left side, including a canal passed from the left occipital process through the external skull base bone. • Skull injury may be considered, there may have been a gunshot wound.		✓

* Only one shot has been reconstructed

Conclusions

1. The most common fatal injury in the study group was a gunshot wound from a bullet fired from contact or point-blank range, penetrating towards the facial bones or the frontotemporal region.
2. Among all the studied cases, 9 showed more than one gunshot wound, while 10 cases showed a wound in a region other than the head. These injuries were likely unrelated to the executions performed by a firing squad.
3. Because only the skeletons were preserved, it was impossible to fully recreate the injuries sustained by the cursed soldiers.
4. In most of the analysed cases, the state security officers decided to execute the detainees on their own.
5. In nearly all cases, the executions did not follow the guidelines developed by the Ministry of Public Security.

This publication may constitute a starting point for further forensic and historical research on the fate of the cursed soldiers, thus helping to expand knowledge about the criminal acts perpetrated by the communist authorities in Poland from 1946–1963.

References

1. Stokowiecki R. Sytuacja polityczna w Polsce w latach 1944–1956 (część 1). <https://historia.org.pl/2017/09/16/sytuacja-polityczna-w-polsce-w-latach-1944-1956-czesc-1/>
2. Wnuk R, Jaczyńska A, Śladecka M. Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956. 1st ed: Warszawa-Lublin: Instytut Pamięci Narodowej; 2007.
3. Płużański TM. „Lalek”, ostatni żołnierz II Rzeczypospolitej. *Gazeta Polska*. 2006;22-23.
4. Poleszak S. Ostatni. Józef Franczak „Laluś” (1918–1963). *Biuletyn IPN: Pamięć.pl*. 2013;11(20):38-42.
5. Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”. Available from: Serwis Rzeczypospolitej Polskiej 28.03.2024. <https://www.gov.pl/web/polonia/narodowy-dzien-pamieci-zolnierzy-wykletych>
6. Zwolski M. Wykonywanie wyroków kary śmierci w polskich więzieniach grudzień 1954 – kwiecień 1956. *Pamięć i Sprawiedliwość*. 2003;2(1):263-274.
7. Żelazko J. Wyroki śmierci jako metoda walki z konspiracją niepodległościową. *Przystanek Historia*: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html>
8. Meler J. Działalność drużyn egzekucyjnych w Polsce Ludowej. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2014;17:233-246.

9. Szleszkowski Ł, Thannhäuser A, Kawecki J, Szwagrzyk K, Świątek B. Rekonstrukcja sposobu wykonywania kary śmierci przez rozstrzelanie w latach 1949–1954 na podstawie badań ekshumacyjnych „pól więziennych” na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. Część II – Analiza obrażeń postrzałowych i próba rekonstrukcji przebiegu egzekucji. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*. 2012;62:75-86.
10. Sonderfahndungsbuch Polen. 1939;1-192.
11. Zblewski Z, Kurtyka J, Balbus T, Nawrocki Z, Kułak J, Ostasz G. Aparat bezpieczeństwa publicznego w walce z polskim podziemiem niepodległościowym. *Pamięć i Sprawiedliwość*. 2004;1(5):23-59.
12. Kopka B. Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej; 2011.
13. Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 24 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu tajnych organizacji wojskowych na terenach wyzwolonych. *Dziennik Ustaw*. 1944;3,12.
14. Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa. *Dziennik Ustaw*. 1944;10,50.
15. Żołnierze Wyklęci – zapomniani bohaterowie. Do Lasu. Instytut Pamięci Narodowej. <https://podziemiebrojne.ipn.gov.pl/zol/historia/do-las/87921,Do-lasu.html>.
16. Dekret Rady Ministrów z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa. *Dziennik Ustaw*. 1946;30,192.
17. Dekret Prezydium Krajowej Rady Narodowej z dnia 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa. 1945;53,300.
18. Tuliszka J. Historyczno-prawne aspekty powstania Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. *Słupskie Studia Historyczne*. 2007;13:101-110.
19. Szwagrzyk K. Aparat Bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej; 2005.
20. Krajewski K, Łabuszewski T. „Żołnierze Wyklęci” – pierwsi, którzy stawili opór władzy nieludzkiej. In: Krajewski K, Łabuszewski T. „Żołnierze Wyklęci” Mazowsza i Podlasia 1944-1952. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej; 2011. p. 3-5.
21. Kura A. Represje aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956. *Prawo i Historia*. 2002;6:29-33.
22. Szleszkowski Ł, Thannhäuser A, Szwagrzyk K, Kawecki J, Jurek T. Gunshot wounds (resulting from execution) of exhumed victims of the communist regime in Poland. *Legal Medicine*. 2014;16(4):201-207.
23. Dekret Prezydium Krajowej Rady Narodowej z dnia 23 czerwca 1945 r. Kodeks Wojskowego Postępowania Karnego. *Dziennik Ustaw*. 1945;36,216.
24. Szleszkowski Ł, Thannhäuser A, Szwagrzyk K, Konczewski P, Kawecki J, Świątek B. Exhumation research concerning the victims of political repressions in 1945–1956 in Poland: a new direction in forensic medicine. *Forensic Sci Int*. 2014;235:103.
25. Quatrehomme G, Iscan MY. Characteristics of gunshot wounds in the skull. *J Forensic Sci*. 1999;44(3):568-576.
26. Teresiński G. Skutki postrzałów z broni palnej. In: Chagowski W, Smędra A, Teresiński G, eds. *Tanatologia i traumatologia sądowa*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2019. p. 588-598.
27. Oehmichen M, Gehl HB, Meissner C, Petersen D, Höche W, Gerling I, König H-G. Forensic pathological aspects of postmortem imaging of gunshot injury to the head: Documentation and biometric data. *Acta Neuropathol*. 2003;105(6):570-580.
28. Wojciechowski A, Fudalej M, Skowronek P. Assessment of head gunshot wounds by means of post-mortem computed tomography in exhumed anonymous cadaver. *BJR Case Rep*. 2016;2(4):20150304.
29. Alvis-Miranda HR, Rubiano AM, Agrawal A, Rojas A, Moscote-Salazar LR, Satyarthee GD et al. Craniocerebral gunshot injuries: a review of the current literature. *Bull Emerg Trauma*. 2016 Apr;4(2):65-74.
30. Meler JS. Wykonywanie kary śmierci we wczesnych latach Polski Ludowej. In: *Wykonawcy wyroków śmierci w Polsce w XX wieku. Historia nieznaną*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Jagielloński Instytut Wydawniczy; 2021. p. 184-188.
31. Szleszkowski Ł, Szwagrzyk K, Thannhäuser A, Kawecki J, Świątek B. Rekonstrukcja sposobu wykonywania kary śmierci przez rozstrzelanie w latach 1949–1954 na podstawie badań ekshumacyjnych „pól więziennych” na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. Część I. Rys historyczny i wyniki prac poprzedzających ekshumację przeprowadzoną w 2011 roku. *Arch Med Sądowej i Kryminol*. 2012;62:7-13.
32. Torecki S. Wzory podstawowej broni strzeleckiej wojska polskiego. In: *Broń i amunicja strzelecka LWP*. Wydawnictwo MON; 1985. p. 126-267.

ORCID

Piotr Juda 0009-0005-0940-3871
 Dawid Pajor 0000-0003-0734-1935
 Łukasz Wójcik 0009-0006-8679-6880
 Anna Kaczmarska 0000-0002-5072-7764
 Milena Nowak 0009-0009-7847-113X
 Patrycja Kłaptocz 0009-0001-3324-0321
 Katarzyna Łukoś-Karcz 0009-0004-6690-6507
 Tomasz Konopka 0000-0001-5930-957X

Corresponding author

Dawid Pajor, Piotr Juda
 ul. Grzegórzecka 16
 PL 31-531 Kraków
 e-mail: dawid.pajor@student.uj.edu.pl
 e-mail: piotr.juda@student.uj.edu.pl

BADANIE RAN POSTRZAŁOWYCH U ŻOŁNIERZY NIEZŁOMNYCH ZWIĄZANYCH Z EGZEKUCJAMI DOKONYWANymi PRZEZ KOMUNISTÓW – ANALIZA W UJĘCIU MEDYCZNYM I HISTORYCZNYM W MATERIALE ZAKŁADU MEDYCZYNY SĄDOWEJ W KRAKOWIE

Wprowadzenie

Koniec II wojny światowej stanowił istotny moment historii, szczególnie dla krajów Europy środkowo-wschodniej. Polacy, podobnie jak inne nacje, stanęli wówczas u progu zmiany układu sił i ponownego przetasowania na arenie politycznej i militarnej. Koniec nazistowskiej okupacji wiązał się z nadejściem ustroju socjalistycznego. Choć pozornie odzyskana niepodległość pokrzepiała wiarę narodu w jego suwerenność, bardzo szybko nadzieje te okazały się płonne. W końcu u podstaw ideologii komunistycznej leżała potrzeba podporządkowania sobie państw narodowych i narzucenia im własnego paradygmatu [1].

Terminem „żołnierze wyklęci” (także „żołnierze niezłomni”) określa się uczestników drugiej konspiracji z lat 1944–1956. Klęska Niemiec i zakończenie wojny w Europie w maju 1945 roku nie oznaczały dla nich bynajmniej odzyskania niepodległego państwa polskiego, o jakie większość z nich walczyła od września 1939 roku. Zajęcie ziem polskich przez Armię Czerwoną, ustalenia konferencji Wielkiej Trójki (Churchilla, Roosevelta i Stalina) w Jałcie w lutym 1945 roku, na mocy których Polska utraciła połowę swojego przedwojennego terytorium (na wschód od Bugu), oraz stopniowe przejmowanie władzy przez w pełni oddanych Moskwie polskojęzycznych komunistów nie pozostawiały złudzeń, że zamiast odzyskania niepodległości zaczęła się nowa, sowiecka okupacja. Szacuje się, że w latach 1944–1956 przez wszystkie organizacje i grupy (wojskowe i cywilne) niepodległościowego podziemia przewinęło się ok. 120–180 tys. osób. Część wywodziła się z rozwiązanej w styczniu 1945 roku Armii Krajowej (przede wszystkim Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Ruchu Oporu Armii Krajowej i innych), część związana była z podziemiem narodowym (Narodowym Zjednoczeniem Wojskowym oraz Narodowymi Siłami Zbrojnymi), wreszcie istniał szereg lokalnych organizacji konspiracyjnych i nieafiliowanych oddziałów zbrojnych [2].

Pomimo iż okres działań antykomunistycznych partyzantów niepodległościowych, zwanych także „niezłomnymi”, przypada głównie na lata 1944–1956, to ostatni z nich, Józef Franczak, zginął bohatersko wiele lat później, dopiero w 1963 roku. Zastrzelony w obławie,

a następnie z nakazu prokuratorskiego poddany pośmiertnej dekapitacji, został pochowany, podobnie jak jego towarzysze broni, w zbiorowej bezimiennej mogile, bez czci i należnego honoru [3, 4]. Uczestników podziemia antykomunistycznego określamy dziś mianem „żołnierzy wyklętych”, gdyż przez kilkadziesiąt lat (do końca okresu tzw. Polski Ludowej, tj. do 1989 roku) byli marginalizowani, a ich historia zakłamywana przez komunistyczną propagandę. Prawda o ich walce była fałszowana bądź w najlepszym przypadku przemilczana, a oni sami skazani na zapomnienie. Komunistom nie wystarczyło fizyczne unicestwienie części „wyklętych” (ponad 8 tys. zginęło w walce; ok. 5 tys. zostało skazanych na karę śmierci, z czego ponad połowę wyroków wykonano; ponad 20 tys. zmarło w więzieniach w wyniku tortur, chorób i wyniszczającej pracy) [5]. Równie mocno chcieli ich śmierci cywilnej. Z powodu niezłomnej postawy „wyklętych” komuniści szargali ich dobre imię, przedstawiając ich jako „bandytów”, „reakcjonistów”, „zdrajców” czy „faszystów”.

Kwestia partyzanckich działań żołnierzy niezłomnych zmusiła władze Polskiej Republiki Ludowej do opracowania w 1946 roku szczegółowych wytycznych wykonywania egzekucji zwanych „Okólnikiem w sprawie wykonywania wyroków śmierci”. Według dokumentu wykonanie wyroku miało następować poprzez rozstrzelanie przez pluton egzekucyjny lub powieszenie, choć preferowana miała być pierwsza z metod [6, 7, 8]. Mimo że zalecenia były jasno i precyzyjnie sformułowane, to ze względu na lokalizację i charakter obrażeń badanych w dotychczas publikowanych opracowaniach jasno wynika, iż często nie przestrzegano powyższego rozporządzenia, dokonując tym samym bestialskich mordów na bezbronnych więźniach [9].

Materiał i metodologia pracy badawczej

Retrospektywną analizę przeprowadzono na podstawie protokołów sekcji zwłok żołnierzy podziemia antykomunistycznego, znajdujących się w zasobach Zakładu Medycyny Sądowej w Krakowie. Zbadano wszystkie protokoły sekcyjne z lat 2017–2020. Wybór przypadków dokonywany był przez 2 niezależne osoby, a ich wyniki były zbieżne. Zidentyfikowano początkowo

31 przypadków – wszystkie wyłącznie płci męskiej. Do dalszej analizy wybrano 28 przypadków, zaś pozostałe 3 zostały wykluczone ze względu na odnalezienie podczas ekshumacji w jednym worku szczątków należących do 3 różnych osób. Opracowano dane w postaci charakterystyki obrażeń (określonych na podstawie cech morfologicznych kości) oraz zbadano rany postrzałowe kości szkieletów pod kątem mechanizmu ich powstania. Ponadto przeanalizowano prawnohistoryczną literaturę w tym zakresie, a także dokonano próby poglądowej graficznej rekonstrukcji torów lotu kul na podstawie dostępnych protokołów oraz zdjęć wykonanych w czasie sekcji, dostępnych w Zakładzie Medycyny Sądowej Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Celem pracy było przedstawienie charakterystyki ran postrzałowych, jakie odnieśli żołnierze wyklęci w wyniku egzekucji, a także statystyczne podsumowanie danych, odtworzenie mechanizmów zgonów z ich graficzną rekonstrukcją oraz odniesienie zebranych materiałów do obowiązujących wówczas aktów prawnych oraz realiów historycznych badanego okresu ze szczególnym uwzględnieniem ówczesnie obowiązujących wytycznych przeprowadzania egzekucji.

Geneza prześladowań żołnierzy wyklętych w ujęciu prawnym i historycznym

Początków polskiego podziemia niepodległościowego upatruje się już w okresie II wojny światowej, kiedy to pierwsze grupy partyzanckie dokonywały aktów sabotażu na nazistach sprawujących ówczesnie rządy na terenie Generalnego Gubernatorstwa i reszcie przywłaszczonych do Rzeszy ziem. Działania Armii Krajowej, do której należeli niektórzy późniejsi żołnierze wyklęci, skłoniły nazistowskie władze do opracowania specjalnych list poszukiwanych osób, niebezpiecznych dla nowego aparatu rządowego. Takim dokumentem była „Specjalna księga Polaków ściganych listem gończym” (niem. *Sonderfahndungsbuch Polen*). Na jej podstawie karano wówczas osoby sprzeciwiające się niemieckiemu okupantowi [10]. Historycy Zbigniew Nawrocki oraz Jerzy Kułak zwracali uwagę na to, że komunistyczne władze przejmowały dokumenty wytworzone przez nazistów, a także agenturę stanowiącą struktury zwalczające partyzantów niepodległościowych, co prowadziło do skuteczniejszego zwalczania niezłomnych aż do ostatecznej likwidacji tej struktury w 1963 roku wraz ze śmiercią Józefa Franczaka [3, 4, 11].

Działania przeciwko żołnierzom wyklętym komunistyczne władze rozpoczęły praktycznie równocześnie z wkroczeniem do Polski komunistów, choć, jak podaje Janusz Kurtyka, pierwsze działania wywiadowcze przeciwko polskiej konspiracji NKWD podejmowało jeszcze przed przejściem władzy w Polsce choćby na terenach

ówczesnego Generalnego Gubernatorstwa [11]. Wraz z przejściem władzy w Polsce przez komunistów w lipcu 1944 roku przedstawiono pierwsze dokumenty nawiązujące do działań partyzantów. Był to dekret o podporządkowaniu się organizacji militarnych nowym władzom, a także zarządzenie kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, wzywające do zdawania broni przez ludność [12]. Następnie, 24 sierpnia, dokonała się prawna delegalizacja tajnych organizacji wojskowych na terenach wyzwolonych [13]. Z kolei w październiku 1944 roku nowe władze wydały dokument stanowiący o wrogach nowo odtwarzanej państwowości: „Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o ochronie Państwa” [14]. Powyższe dokumenty oficjalnie delegalizowały wszelkie organizacje o charakterze partyzanckim, działające na terenie Polski. Ostatni z nich skazywał członków tych organizacji na karę więzienia, a także śmierci, a wyroki te zatwierdzane były przez Karola Świerczewskiego i Michała Rolę-Żymierskiego [15]. Moment uprawomocnienia Dekretu o ochronie Państwa stanowić może datę oficjalnego rozpoczęcia prześladowań ludzi, których bohaterstwo czcimy dzisiaj, oddając im cześć za poświęcenie w walce o realnie niepodległą Polskę. Wydawane później akty prawne stanowiły aktualizacje i uściślenia spraw związanych z organizacjami niepodległościowymi [16, 17].

Kolejne działania władz polegały na powołaniu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) pod przewodnictwem Stanisława Radkiewicza. Pierwsze struktury tej instytucji rozpoczęły działania jeszcze przed wydaniem Dekretu o ochronie Państwa w sierpniu 1944 roku, wówczas jako Resort Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN), niemniej jednak za oficjalną datę powstania Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego uznaje się 1 stycznia 1945 roku [18, 19]. W ramach działań tej struktury wydano szereg dokumentów dotyczących różnych aspektów działań służb bezpieczeństwa wobec partyzantów nazywanych wówczas „bandytami”, „zdrajcami”, „faszystami” czy też „reakcjonistami” [20]. Latem 1945 roku ukazał się okólnik numer 9 „O przeprowadzeniu akcji likwidacji band”, upoważniający do rozstrzeliwania na miejscu, bez sądu „bandytów i dywersantów złapanych z bronią w ręku” [12, 21]. W tamtym czasie w ramach działań ministerstwa ukazywały się również inne dokumenty w postaci zarządzeń i rozkazów, dotyczące naruszeń funkcjonariuszy wobec aresztantów, stanowiące o regularnym ich biciu czy przetrzymywaniu. Rozkazy dotyczyły także postępowania w przypadku ujawnienia osób pomagających „bandyckim” organizacjom [21]. Wreszcie w 1946 roku pojawił się projekt dokumentu opisującego przebieg prawidłowo przeprowadzonej egzekucji na więźniach (choć pierwsze wytyczne istniały już w 1945 roku) [6]. Dokument wskazywał sposób wykonywania kary śmierci przez funkcjonariuszy

„bezpieki” – jak wynika z przytoczonych w przypisie badań, często na własną rękę dokonywali oni bezprawnych morderstw niemających nic wspólnego z przyjętym prawnie protokołem postępowania [6, 9, 22].

Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, iż niektórzy historycy, tacy jak doktor Jarosław Tuliszka, sugerowali bezprawność samego powołania przez tymczasowy rząd instytucji Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego – wcześniej Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) – a tym samym możliwość podważenia wszelkich aktów prawnych wydanych przez tę strukturę, co w bezpośredni sposób wskazywałoby na przestępczy charakter działań władz polskich wobec żołnierzy niezłomnych [18]. Bez względu na to, czy legalność powołania UBP (Urząd Bezpieczeństwa Publicznego), a później MBP (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego), może być podważana [18], nie ulega wątpliwości fakt, że obowiązujące wówczas akty prawne wydawane przez tę instytucję w sposób jawny stygmatyzowały podziemne organizacje niepodległościowe [12, 14, 16, 17]. Lakoniczność dokumentów w połączeniu z agresją ściśle wyselekcjonowanych agentów lubujących się w aktach przemocy sprzyjała samowoli funkcjonariuszy, doprowadzając do regularnego powtarzania się naruszeń protokołów egzekucyjnych, a także innych procedur opracowywanych przez urzędników państwa [6, 9, 22]. Postępowanie oprawców dalece odbiegało od cywilizowanego postępowania z osadzonymi, a żołnierze wyklęci z całą pewnością stanowili grupę więźniów politycznych. Sytuacji tej sprzyjały publikowane przez władze centralne dekrety i ustawy prawnie mocujące prześladowania niezłomnych [12, 13, 14, 16, 17, 23].

Wyniki i analiza empiryczna

Sądowo-lekarska analiza 28 ciał wykazała, że w 24 przypadkach przyczyną śmierci były obrażenia czaszkowo-mózgowe. Pojedyncze postrzały w głowę były obecne w 11 czaszkach, po dwa w 6, a więcej niż po dwa w 3. W siedmiu przypadkach nie znaleziono ran postrzałowych czaszek, natomiast w jednym przypadku ze względu na liczne obrażenia wysnuto podejrzenie, iż do śmierci doszło w wyniku wybuchu. Spośród wszystkich postrzałów można wyodrębnić 26, które były przestrzałami, natomiast sześciu otworom wlotowym nie towarzyszyły rany wylotowe. Ogółem stwierdzono 32 rany wlotowe, w większości przypadków znajdujące się w kości potylicznej (18), inne lokalizacje obejmowały: kość skroniową (5), kość ciemieniową (3), kość czołową (3), kręgosłup szyjny (2) oraz kość nosową (1). Najczęstszą lokalizacją wylotu była twarzoczaszka (9), oczodół (6), kość skroniowa (4), kość czołowa (3), natomiast pojedyncze wyloty zostały znalezione w kości ciemieniowej,

kości potylicznej, kości nosowej oraz zuchwie – w sumie 26 lokalizacji.

Rycina 1 przedstawia graficzną rekonstrukcję lokalizacji wlotowych i wylotowych ran postrzałowych kości czaszek ofiar.

Poza obrażeniami głowy w analizowanych przypadkach odnaleziono również liczne postrzały innych okolic ciała. Najczęstszą towarzyszącą lokalizacją obrażeń była łopatka (17), kolejno żebra (5), natomiast postrzały miednicy, kości piszczelowej i ramiennej były obecne w trzech przypadkach. Na podstawie analizy szkieletów tylko w czterech z nich udokumentowano otwory postrzałowe po lewej stronie klatki piersiowej, co pozwala na stwierdzenie, że w tych przypadkach kara śmierci została wykonana prawdopodobnie zgodnie z wyżej opisanym w pracy protokołem wykonania kary śmierci. W oparciu o graficzną rekonstrukcję mechanizmu oceniono także tor lotu pocisku. Stwierdzono uszkodzenia w płacie potylicznym (18), płacie czołowym (3), płacie ciemieniowym (3) i płacie skroniowym (5).

Rycina 2 przedstawia graficzną rekonstrukcję torów lotu pocisków w kościach czaszki badanych ofiar.

Ze względu na niezadowalający stopień zachowania się szczątków kostnych ekshumowanych szkieletów ocena kalibru, rodzaju pocisku oraz rodzaju broni była niemożliwa. W przebadanej dokumentacji medycznej krakowskiego Zakładu Medycyny Sądowej brak było także informacji na temat odnalezionych w grobach łusek czy nabojów. Z tego powodu w niniejszej publikacji nie podejmowano się dokładnych analiz narzędzi, przy pomocy których mordowano żołnierzy wyklętych.

Dyskusja

Eksterminacja polskiej elity wojskowej, zapoczątkowana przez Sowietów w 1940 roku w Katyniu, była kontynuowana na terenie Polskiej Republiki Ludowej przez kolejne dziesięciolecia. Strach komunistów przed wpływami polskich organizacji niepodległościowych, które sprzeciwiały się nowej i zależnej od Moskwy władzy, skłaniał ich do działań zmierzających do całkowitej eliminacji osób związanych z tymi ruchami.

Analizując strukturę płci ofiar badanych w niniejszej publikacji, stwierdzono, iż wszystkie ofiary morderstw stanowią mężczyźni (100%). Powyższe dane różnią się nieznacznie od wyników pracy wrocławskich badaczy, w ich publikacji wykazano, że mężczyźni stanowili odpowiednio 92,82%, a kobiety 7,18% [24].

Badając obrażenia czaszek pod kątem charakterystycznych dla ran wlotowych i wylotowych cech, ustalono kanał postrzału. Na tej podstawie stwierdzono, że najwięcej strzałów oddano w okolice potylicy. Stanowi to 62,07% obrażeń czaszki. Dane te korelują z wynikami innych analiz egzekucji przez rozstrzelanie

wykonywanych w tamtym okresie. Badanie przeprowadzone na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu, dotyczące rekonstrukcji sposobu wykonywania kary śmierci przez rozstrzelanie w latach 1949–1954, wykazało, że w przynajmniej 74% przypadków jeden ze strzałów oddany był w okolicę potyliczną lub tylne części okolic ciemieniowych. Podobne wyniki otrzymano po ekshumacjach polskich oficerów w Charkowie, a także w Katyniu oraz na terenie poligonu Łódź-Brus. W Charkowie w 73% przypadków przeprowadzonych ekshumacji stwierdzono otwory wlotowe w potylicy, a w Katyniu – w 76% takich przypadków [9].

Analiza otworów zaobserwowanych na kościach czaszek badanych w niniejszej publikacji nie odbiegała od danych zawartych w literaturze tematu. Charakterystyczne dla szczątków ofiar było to, że rany wlotowe najczęściej miały kształt okrągły lub owalny, podczas gdy rany wylotowe miały szerszy zakres kształtów i były bardziej nieregularne niż wlotowe. Dane te korespondują bezpośrednio z charakterystyką obrażeń postrzałowych czaszki przedstawioną przez Géralda Quatrehomme'a [25]. Otwory wlotowe są zazwyczaj mniejsze od wylotowych, jednak zdarzają się przypadki, gdy jest odwrotnie. Rana wylotowa może być mniejsza od wlotowej, gdy strzał oddano z przystawienia, z bardzo bliskiej odległości lub gdy strzelano przez przedmiot. Warto zauważyć, że w przypadku ran postrzałowych mamy do czynienia zarówno z promienistymi złamaniami pierwotnymi, jak i okrężnymi złamaniami wtórnymi. Te drugie są konsekwencją wzrostu ciśnienia wewnątrzczaszkowego i zniekształcenia czaszki. Dodatkowo mogą powstawać złamania satelitarne zlokalizowane najczęściej w okolicy dołu przedniego czaszki [26].

Istotne jest także to, że w żadnym z badanych przypadków nie odnaleziono pocisków, które penetrowałyby czaszkę i utkwiłyby w jej wnętrzu. Zgadza się to z analizą opublikowaną w 2003 roku, według której pocisk pozostał w tkance mózgowej tylko w 2 z 15 przypadków [27]. Warto zaznaczyć, że w ramach prac ekshumacyjnych nad grobami żołnierzy wyklętych mogło dojść do nieodnalezienia lub przemieszczenia pocisków, a także trudności w ustaleniu ich ewentualnej lokalizacji w tkance mózgowej z powodu zachowania jedynie materiału kostnego lub postępujących zmian pośmiertnych [28].

W świetle tych informacji przyjrano się klasyfikacji oraz ewentualnym hipotezom mechanizmów urazów spowodowanych bronią palną, mogących występować w badanych w niniejszej publikacji szkieletach. Według publikacji z 2016 roku wyróżnić można następujące cztery rodzaje obrażeń: I – rana głowy z niepowiązanym pęknięciem czaszki; II – pęknięcie czaszki bez penetracji opony twardej; III – złożone złamanie czaszki z penetracją opony twardej i związanego z nią mięszu mózgu; IV – rany typu III z dodatkowymi obrażeniami, takimi jak: penetracja komory, złamanie oczodołu lub zatoki,

uszkodzenie zatoki opony twardej czy krwiak śródmózgowy [29]. Dodatkowo w grupie III wyróżnia się trzy podgrupy:

- a. rana przestrzałowa bez zatrzymanego pocisku,
- b. rana penetrująca z zatrzymaniem pocisku w mięszu mózgu,
- c. rana perforowana bez zatrzymanego pocisku.

Zważywszy na obecność 32 ran wlotowych i 26 ran wylotowych, można wnioskować, że najczęstszym rodzajem obrażeń były te należące do podtypu IIIa (rana przestrzałowa bez zatrzymanego pocisku), IIIb (rana penetrująca z zatrzymaniem pocisku nieodnalezionego w ramach prac ekshumacyjnych lub przemieszczonego wraz ze zmianami pośmiertnymi) [28] i typu IV związanego z obecnością rozległych złamań w niektórych z badanych czaszek.

Rany postrzałowe głowy z uwagi na specyficzną budowę czaszki, która stanowi swego rodzaju zamkniętą puszkę kostną, są wyjątkowe i charakterystyczne, bowiem podczas przechodzenia przez warstwę kostną pocisk ulega deformacji. Wiąże się to ze zmianą kierunku przemieszczania się i powiększaniem obrażeń (rykoszet wewnętrzny). Deformacje pocisku zwiększają rozmiar kanału rany i tymczasowej jamy postrzałowej. Dochodzi do dużego wzrostu ciśnienia wewnątrzczaszkowego – struktury mózgowia znajdujące się między tymczasową jamą postrzałową i kośćmi czaszki są silnie do nich dociskane [26]. Choć w niniejszej publikacji badany był tylko materiał kostny, na podstawie analizy literatury medyczno-sądowej można hipotetycznie wskazać, że uszkodzenia prowadzące do śmierci w wyniku postrzału w głowę mogą obejmować znaczne uszkodzenia struktur mózgowych, takich jak płaty potyliczne, skroniowe, ciemieniowe czy czołowe.

Według wspomnianego wyżej okólnika rozstrzeliwanie miało następować poprzez oddanie przez pluton egzekucyjny strzałów w serce oskarżonego. W przypadku gdy po oddanej salwie lekarz stwierdził, że poszkodowany żyje, dowódca plutonu powinien oddać strzał w jego skroń z broni krótkiej [7, 8, 30, 31]. Na podstawie danych z krakowskiego Zakładu Medycyny Sądowej niemożliwe było dokładne ustalenie kalibru, rodzaju pocisku oraz rodzaju broni. Jednakże na podstawie danych pochodzących z Instytutu Pamięi Narodowej oraz informacji o ówczesnym wyposażeniu militarnym państw bloku wschodniego można wywnioskować, że egzekucje wykonywano zwykle z użyciem karabinów Mosin, które były w tym czasie w wyposażeniu Ludowego Wojska Polskiego i innych formacji bezpieczeństwa. Była to broń radzieckiej produkcji, szeroko rozpowszechniona w państwach bloku wschodniego. Jeżeli chodzi o broń krótką, to najprawdopodobniej używano pistoletów TT (Tokariewa), również będących standardowym wyposażeniem służb komunistycznych [32].

W przeanalizowanym materiale stwierdzono, że tylko część żołnierzy miała obrażenia wskazujące na strzał w okolice klatki piersiowej, tzn. obrażenia: żeber, mostka, kości ramiennych, łopatek. Przyczynę takich rezultatów można wyjaśnić dwojako – jednym z powodów może być postrzał w klatkę piersiową bez pozostawienia śladu w badanym materiale. Biorąc pod uwagę zachowanie tylko materiału kostnego, nie da się jednoznacznie ustalić trajektorii lotu pocisku i wyrządzonych przezeń szkód w tkankach miękkich. Drugim powodem może być to, że nie stosowano się do wytycznych zawartych w okólniku. Potwierdzeniem, że faktyczny sposób przeprowadzania egzekucji odbiegał od przyjętych reguł, mogą być relacje żołnierzy, a także dokument wydany przez szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości MON i Naczelnego Prokuratora Wojskowego – płk. Henryka Holdera. We wspomnianym piśmie podkreślił on, że „wykonywanie wyroków śmierci odbywa się niejednokrotnie w warunkach wysoce nieodpowiednich i uwłaczających powadze aktu (...), wykonywanie wyroków odbywa się częstokroć w więzieniach nieomal na oczach innych więźniów (...) poprzez oddanie znieczuślenia strzału, często w kark delikwenta; ciało zagrzebywane jest w pobliżu.” [7]. Jak można zauważyć na podstawie powyższego fragmentu, sposób wykonania kary śmierci nie odpowiadał wydanym wytycznym. Także sposób pochówku ciała odbiegał od zalecanych zasad. Wytyczne postępowania poegzekucyjnego nakazywały, by służba więzienna umieszczała zwłoki w trumnie i przenosiła je do więziennej kostnicy [8, 30]. Ciało należało pochować dnia następnego na miejscowym cmentarzu [30]. Ponadto ustawa z 1949 roku umożliwiała wydanie zwłok rodzinie – po uzyskaniu zgody szefa wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w porozumieniu z prokuratorem lub zakładem naukowo-badawczym – tutaj wystarczała zgoda naczelnika wydziału więziennictwa wojewódzkiego urzędu bezpieczeństwa publicznego (WUBP) [6]. Zestawiając powyższe informacje z przeprowadzonym badaniem, stwierdzono, że funkcjonariusze służby bezpieczeństwa również w tym aspekcie nie stosowali się do obowiązujących ich prawnie zaleceń. Ciało osób zamordowanych znajdowane były w nieoznaczonych, przypadkowych grobach w różnych częściach cmentarzy, często wymieszane z kośćmi zwierzęcymi. Ponadto nie znajdowały się one w trumnach i z całą pewnością nie były one wydawane rodzinom. Fakt ten nie powinien dziwić, w końcu cały proces przetrzymywania więźniów, a także ich egzekucje często znacząco odbiegały od jakichkolwiek norm zarówno prawnych, jak i społecznych.

Wnioski

1. Najczęstszy rodzaj obrażeń śmiertelnych w badanej grupie stanowiła rana postrzałowa z pobliza lub

- przystawienia do potylicy, drażąca w kierunku kości twarzoczaszki lub okolicy czołowo-skroniowej.
2. Spośród wszystkich badanych u 9 stwierdzono więcej niż jedną ranę postrzałową, a u 10 – ranę obszaru innego niż głowa, obrażenia te prawdopodobnie były niezwiązane z egzekucjami dokonywanymi przez pluton.
3. Ze względu na zachowanie jedynie materiału kostnego niemożliwe jest pełne odtworzenie obrażeń doznanych przez żołnierzy wyklętych.
4. Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa państwa w większości badanych przypadków dokonywali samowolnych egzekucji na aresztowanych.
5. W prawie wszystkich przypadkach egzekucje przebiegały niezgodnie z zaleceniami opracowanymi przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego.

Niniejsza publikacja stanowić może przyczynek do dalszych badań zarówno medycznych, jak i historycznych nad losami żołnierzy wyklętych, a tym samym pogłębiać wiedzę o zbrodniczych działaniach komunistycznych władz Polski w latach 1946–1963.

